

УДК 821.161.2-31.09'06:7.04]:[325.3+321.64]-048.66
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/94-1-50>

Владислав КОНЄВ,
orcid.org/0009-0005-3321-0770
аспірант кафедри української літератури
Запорізького національного університету
(Запоріжжя, Україна) vladyslav.koniev@znu.edu.ua

ХУДОЖНІ СТРАТЕГІЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ АНТИКОЛОЇАЛЬНОГО ТА АНТИТОТАЛІТАРНОГО СПРОТИВУ В ПОВІСТІ О. МАК «ЧУДАСІЙ»

Стаття присвячена особливостям художньої репрезентації антиколоніалізму та антитоталітаризму в повісті про Голодомор О. Мак «Чудасій». Під колоніалізмом маємо на увазі зовнішній вплив однієї держави на іншу або її частину, який розглядається у бінарних зв'язках: «колонія–метрополія (центр)», «колонізований–колонізатор», «ми–інші», «національне–імперське». На протизвагу колоніалізму, тоталітаризм розуміємо як повсюдний контроль держави за життям окремої людини, що виявляється в обмеженні її прав і свобод, монополії на правду, цензурі, застосуванні репресивних методів впливу, погранні демократичних інструментів обрання та зміни влади тощо. Відповідно, антиколоніальний спротив полягає в опорі зовнішньому пануванню однієї держави над іншою чи її частиною, а антитоталітарний – практикам тотального державного контролю над людиною.

У повісті О. Мак «Чудасій» виявлено форми спротиву колоніальній системі та тоталітарним методам контролю на прикладі родини Ухо. Вона є моделлю колоніальної залежності тогочасної України (росіянка Ухова – колонізатор, син Альоша та його батько – колонізовані). У межах антиколоніального дискурсу виокремлено такі форми спротиву головного героя: двійництво його образу задля збереження національної ідентичності; двомовність як стратегія притосування та виживання; відстоювання права на економічну незалежність у колоніальному середовищі.

Антитоталітарний спротив Олексі пов'язуємо з такою лінією поведінки, як небажання економічно посилювати систему; опір під час Голодомору (передача карток на їжу, продуктів харчування, купівля залізничних квитків); ігнорування вимог НКВД про здачу зброї та вступ до війська; приєднання до лав УПА. Звернення героя, який опинився за кордоном, до релігії, що було неможливим за радянської влади через активне насадження за допомогою репресивних методів атеїзму, розглядаємо як продовження опору вже монаха Онисифора атеїстичним догмам.

У центрі дослідницької уваги перебувала і продемонстрована О. Мак зміна ідентичності головного героя, що увиразнюється через варіанти його імені Альоша – Олекса – Онисифор у різні періоди життя та демонструє відмінні стратегії антиколоніального та антитоталітарного спротиву. Застосовані ним дієві способи протистояння утилкам державної системи утврджують силу національного духу та особистий вибір життєвої позиції.

Ключові слова: антиколоніалізм, антитоталітаризм, Голодомор, імперія, колоніалізм, контрдискурс, тоталітаризм.

Vladyslav KONIEV,
orcid.org/0009-0005-3321-0770
PhD student at the Department of Ukrainian Literature
Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine) vladyslav.koniev@znu.edu.ua

FORMS OF RESISTANCE TO COLONIAL SYSTEM AND TOTALITARIAN METHODS IN O. MAK'S NOVELLA "CHUDASII"

The article examines the forms of the artistic representation of anti-colonialism and anti-totalitarianism in O. Mak's novella "Chudasii". The term "colonialism" is understood as the external influence of one state on another or on a part of its territory, operating within binary structures such as "colony–metropole (center)", "colonized–colonizer", "us–the others" and "national–imperial". In contrast to colonialism, totalitarianism is understood as the absolute control of the state over the life of an individual, manifested in the restriction of their rights and freedoms, a monopoly on truth, censorship, the use of repressive methods of influence, the violation of democratic tools for electing and changing power etc. Accordingly, anti-colonial resistance consists in opposing the external domination of one state over another or on a part of its territory, and anti-totalitarian resistance – to the practices of total state control over the individual.

Forms of resistance to the colonial system and totalitarian control methods are identified in O. Mak's novella "Chudasii" using the example of the Ukho family. The Ukho family serves as a model of the colonial dependence of Ukraine at that time: Ukhova is the colonizer, while the son Alyosha and his father represent colonized. Within the framework of the anti-colonial discourse, the following forms of resistance by the main character are highlighted: doubling of his image to preserve national identity; bilingualism as a strategy of adaptation and survival; defending the right to economic independence in a colonial environment.

Oleksa's anti-totalitarian resistance is associated with the following strategies of behavior: unwillingness to economically strengthen the system; resistance during the Holodomor (transferring food ration cards, food products, buying train tickets); ignoring the NKVD's demands to surrender weapons and join the army; joining the ranks of the UPA (Ukrainian Insurgent Army). The hero's turn to religion after finding himself abroad – which had been impossible under Soviet rule due to the active imposition of atheism through repressive methods – is viewed as the continuation of the monk Onisyfor's resistance to atheist dogmas.

The research also focuses on the change in the protagonist's identity demonstrated by O. Mak highlighted through the variations of his name Alyosha – Oleksa – Onisyfor during different periods of his life, which demonstrates distinct strategies of anti-colonial and anti-totalitarian resistance. The effective methods of resisting oppression of the regime that he employed affirm the strength of the national spirit and the personal choice of a life position.

Key words: anti-colonialism, anti-totalitarianism, Holodomor, empire, colonialism, counter-discourse, totalitarianism.

Постановка проблеми. Антиколоніальний та анти тоталітарний спротив є одним із ключових дискурсів української літератури ХХ століття. Проблемним залишається питання щодо розмежування зазначених понять, оскільки в реаліях радянської України ці форми гніту часто збігалися. В українському літературознавстві антиколоніальні та постколоніальні студії розглядають у контексті протистояння колоніалізму. Нез'ясованим продовжує бути питання про місце тоталітарних та анти тоталітарних процесів у зв'язку з тим, що вони можуть відбуватися як у межах однієї країни (режим Пол Пота в Камбоджі), так і зовні (експансія італійських фашистів в Африці, загарбання німецьких нацистів в Європі, намагання відновлення територій колишньої Російської імперії більшовиками). Використання тоталітарних методів радянською владою на території України пояснюємо тим, що вони стали інструментами колонізаторів.

Аналіз досліджень. Антиколоніальні та постколоніальні дослідження представлені роботами В. Агеєвої, Г. Бгабги, Т. Гундорової, О. Гнатюк, Р. Мокрика, Е. Саїда, Е. Томпсон, М. Шкандрія та О. Юрчук. Натомість анти тоталітарна наукова риторика є менш дослідженою. Праці Н. Загоруйко, М. Кудрявцева, С. Ленської, О. Нахлік та Н. Тимошук презентують анти тоталітарні аспекти творчості вітчизняних авторів.

Переконані, що поняття «антиколоніалізм» та «анти тоталітаризм» не можна використовувати як тотожні, оскільки обидва характеризують різні процеси. Колоніалізм передбачає наявність зв'язків: «колонія–метрополія (центр)», «колонізований–колонізатор», «ми–інші», «національне–імперське». Інакше кажучи, зовнішній вплив однієї держави на іншу або її частину визначав їх співіснування. Ця теза підтверджується узагальненнями М. Павлишина про те, що «і колоніальний, і антиколоніальний дискурс загалом трактували

проблеми імперської або національної ідентичності на основі бінарної опозиції» (Павлишин, 2004: 412). За І. Колесник, антиколоніальні прояви «ми–інші» постають у створенні національних цінностей, які вивищувалися над нав'язаними, імперськими, з метою утвердження власних національних сенсів, традицій тощо (Колесник, 2024: 174). У цьому контексті Р. Мокрик наголошує, що «артикульована належність до українства як певної самобутньої культурної спільноти була фактично ворожим актом проти імперського проєкту» (Мокрик, 2025: 35).

Спочатку колонізаторська політика Російської імперії щодо України та інших територій базувалася на політичній та економічній вигоді. Російська імперія, відкидаючи прийом класичного колоніалізму – забезпечити порядок і культуру колонізованим, тривалий час не домінувала в царині культури колонізованих (Мокрик, 2025: 40). Тому слушними є думки М. Шкандрія про тяглість бінарного протистояння «національне–імперське». За ним, існування складників національного контрдискурсу дає підґрунтя для виявлення протонаціональної свідомості, котра трансформувалася у проміжок нової доби в сильне національне почуття, що свідчить про неперервність між поколіннями (Шкандрій, 2004: 49). Культурний та національний поступ українців протистояв імперському впливу протягом певного періоду. Саме тому Е. Томпсон означила цю протидію антиколоніальною боротьбою в Російській імперії, в якій форми ставали подібними до національно-визвольної боротьби (Томпсон, 2023: 81). Отже, антиколоніальний дискурс виявляється в боротьбі проти метрополії, за окремішність від загальноімперського, за національну ідентичність, культуру, мову, релігійну свободу та економічну незалежність.

Як було зазначено нами вище, анти тоталітаризм відрізняється від антиколоніалізму. Усві-

домленню цієї відмінності сприяє дослідження Х. Арендт «Джерела тоталітаризму», в якому метою тоталітарних ідеологій визначається трансформування самої людської природи (Арендт, 2005: 512). С. Ленська та Н. Тимошук зосередили увагу на аналізі опору українців проти тоталітарного режиму в роки штучного голоду. Превалюючими формами протистояння тоталітарному світу під тиском голоду названо бунт, протест, самогубство тощо (Тимошук, 2006: 14). Синонімізм як поодинокий випадок опору тоталітаризму розглянув М. Кудрявцев (Кудрявцев: 2013, 357). Відтак, політика тоталітаризму передбачає всеохопне втручання держави в життя окремого громадянина, що вважаємо внутрішнім впливом. Анти-тоталітарні процеси характеризуються боротьбою проти обмеження прав і свобод, проти монополії на правду, цензури та застосування репресивних методів щодо населення; відстоюванням демократичних інструментів обрання та зміни влади.

Ідейно-тематичні складники колоніального та тоталітарного протистояння знайшли втілення у творчому доробку О. Мак. Повісті «Каміння під косою» та «Чудасій» відверто зображують стосунки колонізатора та колонізованого, спроби протистояти жахам радянського терору та Голодомору 1932–1933 рр. Цілісне вивчення не розглянутих досі антиколоніальних та антитоталітарних аспектів у повісті «Чудасій» зумовили **актуальність** нашого дослідження.

Метою є аналіз художніх стратегій репрезентації антиколоніального та антитоталітарного спротиву в повісті О. Мак «Чудасій».

Для реалізації поставленої мети необхідно виконати такі завдання: з'ясувати особливості антиколоніалізму, антитоталітаризму як дискримінаційних практик; визначити особливості художньої репрезентації антиколоніального та антитоталітарного спротиву в повісті О. Мак «Чудасій».

Матеріалом дослідження стала повість О. Мак «Чудасій». Мета і завдання дослідження зумовили застосування таких методів: описовий дав змогу висвітлити антиколоніальні та антитоталітарні студії у літературознавстві; культурно-історичний метод допоміг простежити час та події, зображені у творі; частково біографічний метод дозволив виявити фактори, які вплинули на написання твору.

Виклад основного матеріалу. У 1958 р. повість О. Мак «Чудасій» було подано на здобуття Нобелівської премії в галузі літератури, проте через закиди щодо критики колонізатора, твір так і не здобув її. Не можемо не погодитися з думкою В. Мацько про те, що «...авторка

захищала право реального зображення в кожній нації рутинного, руйнівного, аморального світу» (Мацько, 2015: 58). Парадоксально, але того року премією нагороджено Б. Пастернака, представника тієї нації, котра позбавляла українців ідентичності.

Центральним образом повісті є Альоша (Олексій, Онисифор) Ухо. Юнака називають «Альоша-чудасій, або просто «чудасій». І не «чудак», і не «дивак», а чомусь неодмінно «чудасій»» (Мак, 1956: 5). О. Юрчук проаналізувала феномен двійництва, крутіства та блазенади в контексті колоніалізму в літературі (Юрчук: 2013: 55–56). Образ чудасія є втіленням балансу між колоніальним «простаком», яким його бачать містяни, та сумлінним громадянином Радянського Союзу. Розігрування «подвійного я» є спробою протистояти колоніалізму та адаптуватися до внутрішнього та зовнішнього домінування, утверджуючи національні позиції. Письменниця зробила чудасія нонконформістом, який, зважаючи на свій соціальний вплив, міг висловлюватися вільно там, де іншим було неможливо: «чудасієм у теперішні часи найвигідніше бути. Бо нормальна людина – що? Нормальна людина зі своїм розумом тепер зовсім дурна і не знає, куди його приткнути...» (Мак, 1956: 78). Зрештою стан «нормальності» не допомагав людям розуміти суть речей і мати спільну мету для боротьби, а натомість «...воліли вигинути мовчки, як овечки, покірно, без спротиву, вигинути без ризику. Чи це не божевілья?» (Мак, 1956: 210).

Загалом Альошу називали «...хлопчиною золотого серця» (Мак, 1956: 4), оскільки він не цурався працювати: вдень заробляв на життя рубанням дров, вечорами та досвітками працював у садку, обробляв город і дбав про пасіки. У родині він був наймолодшим сином та об'єктом знущань матері.

Мати Альоші – уродженка Саратова, походила зі шляхетської родини та до заміжжя не мала нічого за душею, крім дворянського титулу. Проте вона обрала чоловіком не людину зі свого оточення, а українця. Михайло Іванович не мав титулу, але здобув освіту: закінчив гімназію і працював секретарем у «Комбеді». Попри те, що він був добрим і працюючим, вона «...ніколи не переставала клясти й нарікати, що вийшла заміж за “безмозклого хахла”» (Мак, 1956: 4).

Стара Ухова вирізнялася конфліктним характером, тому «...пересварилася навіть з найдалшими сусідами й уже двадцять років ні до кого не обізвалася ні словом, за винятком тих випадків, коли знову починала сварку» (Мак, 1956: 4–5). Вона ж звинувачує Альошу в тому, що він неба-

жана дитина: «ніякий чорт не просив на світ з'являтися» (Мак, 1956: 5). Перекладаючи відповідальність за своє рішення на Олексу, матір робить хлопця жертвою свого характеру та поведінки. Очевидно, платою за існування у світі стали гроші, які вона відбирала в сина: «...вже на порозі мати його кишені вивертає й усі гроші забирає до копійки» (Мак, 1956: 5). Намагаючись відібрати зароблене, разом із доньками вдавалася й до фізичного тиску: «...так допитували, ніби в ГПУ вишкіл пройшли: розбили мені носа, вискубували жмутками волосся, понадривали вуха, пообщипували руки, а на кінець мамаша мене замкнула в коморі і сказала, що заморить в холоді й голоді» (Мак, 1956: 86). Отже, сім'я для Олекси є моделлю колоніальної залежності. Себе ж він вважає частиною цього колонізованого середовища, в якому прагне здобути незалежність та згодом чинить опір і порівнює дії Ухової з діями колонізатора, який так само займався економічним визискуванням: «Чиста Москва! Як тільки підлеглий посміє голову підняти – зараз кричить, що це божевілья, що це знущання над нею!» (Мак, 1956: 137).

Мати, використовуючи образливі слова, свідомо принижує членів родини, національно вивисуючись над ними, використовує зневажливі назви українців, відомі з часів Російської імперії: «Мазепинець проклятий!!! Хахол безмозклий!!!» (Мак, 1956: 139). Цими звертаннями матір утверджує право колонізатора панувати, а колонізованого, тобто сина, підпорядковуватися. Як відомо, мазепинцями називали українців, які сповідували ідею незалежного розвитку України, її культури й мови після повстання Івана Мазепи 1708 р. Історично «мазепинці» передували використанням радянською і російською пропагандою словам «петлюрівці» та «бандерівці» на адресу прихильників самостійності України. «Хохли» ж – відомий і більш давній за «мазепинців» етнофолізм для називання українців. Ним «...позначали невинний і нецивілізований селянський народ, якому бракувало політичного проводу і прав, тож він становив людський матеріал, що був об'єктом свідомої експлуатації з боку політичних еліт» (Шкандрій, 2004: 49).

На прикладі сім'ї Ухових авторка показує модель колоніального гноблення, де мати як утілення колонізатора прагне контролю, підпорядкування та експлуатації чоловіка, Михайла Івановича, та сина Олекси, які уособлюють Україну. Батько Олекси усвідомлює всю шкоду впливу, якого зазнає спільно з молодшим сином від дружини та решти дітей: «Ми для них чужі в цьому домі, хоч тільки ми втримуємо його, а решта живе

з нашої праці. І за це ненавидять нас, вважають нас чимсь гіршим, як рабами» (Мак, 1956: 135). У свідомості Олекси стратегія поведінки матері чітко ототожнюється з російською колоніальною політикою: «прийшла в теплу хату на готовий хліб, господаря під ноги взяла, наймитом зробила, та ще й нарікає, ще й лається ціле своє життя» (Мак, 1956: 84).

Зрештою Олекса вдається до фізичних методів протидії тиску з боку матері та сестер. Павлові він звіряється у скоєному: «Ви ж знаєте, що я своїх "ніжних сестричок" побив до крові?» (Мак, 1956: 142). Після «родинної революції» Танька та Машка отримали квитки на потяг до Саратова, батьківщину мамаші. Їхній від'їзд означував зміну сімейної моделі, в якій було втрачено вплив мамаші-колонізатора на Олексу та Михайла Івановича: «...моя мамаша тепер справді зовсім змінилася. І батько також змінився. Взагалі все життя змінилося, розумієте? Батько, знаєте, такий самовпевнений, випростуваний, і навіть голос у нього став інакший» (Мак, 1956: 144).

Формою спротиву в колонізованому середовищі стало відкриття культурної тожсамості. Двомовність стає способом збереження національної й культурної гідності для головного героя. Під впливом зовнішніх асиміляційних впливів в Альоші формується чуття окремішності. З матір'ю, сестрами та братами він спілкується російською мовою, із Павлом та батьком – «...завжди ... по-українському, і з жінкою та дітьми також говоритиму тільки по-українському» (Мак, 1956: 11). Вважаємо позицію двомовності головного героя внутрішньою формою його опору колоніальному режиму.

У суперечці між Олексою та Павлом щодо національності, Чудасій не поділяє думки співрозмовника про можливість її довільного вибору кожною людиною. Він обстоює думку про те, що, незалежно від місця народження чи виховання, все одно був би українцем: «Головне – душа! Вона одинока, безсмертна і злита з національністю...» (Мак, 1956: 23).

Головному герою вдається ошукати тоталітарну владу за допомогою законів, виданих нею ж. Такий підхід є специфічною формою опору тоталітаризму: Олекса виробляв пролетарський стаж, щоб стати інженером в Індустріальному Інституті за першою категорією («Прийшов до інституту, як пролетарій, від родини не залежний, самостійний батрак» (Мак, 1956: 16)), замість того, щоб вважатися утриманцем батькова-держслужбовця за третьою категорією. Після завершення ж навчання, прагнув користуватися всіма доступними матері-

альними ресурсами, але не бажав працювати на посилення тоталітарної системи: «А я на н и х працювати не буду! Не дїждуть в о н и, щоб я їхню силу скріплював! Навпаки: вони мені стипендію, а я їм – дулю!» (Мак, 1956: 47).

Ще однією формою спротиву Олекси стала непокора радянській владі на початку Другої світової війни. Хлопець не підкорився наказу НКВД: не здав мисливську рушницю, попри загрозу смертної кари, та не вступив до війська, а втік до повстанців УПА.

Потрапивши за кордон, Олекса знаходить своє духовне призначення – стає монахом Онисифором, чого не міг дозволити собі вдома. Бо як відомо, в радянські часи тривав процес агресивного насадження атеїзму: влада знищувала культові споруди, переслідувала священників, влаштовувала репресивні заходи щодо тих, хто мав релігійні переконання тощо. Зміну середовища та трьох форм імені юнака (в дитинстві та юності – Альоша, у студентстві – Олекса, за кордоном – Онисифор) також трактуємо як один із проявів опору колоніалізму.

У повісті «Чудасій» О. Мак зображує події Голодомору 1932–1933 рр. Вчинення дій геноцидального характеру потребувало певних передумов, зокрема, створення владою підконтрольних центру органів управління та викорінення осередків спротиву й опозиції; проведення розкуркулення та колективізації, що за умови бездіяльності судів досягалися антилюдськими постановами («про п'ять колосків»), репресіями, доносами.

Події повісті відбуваються в місті, а тому це накладає обмеження на показ картин голоду: персонажі спостерігають за селянами, приреченими радянською владою на знищення: «місто виглядало, як візія божевільного: скрізь конаючі, або трупи, трупи, або конаючі. Повінь чужих людей, висохлих, як мумії, пухлих, як сплилі потопельники, завошивлених, брудних, ледве прикритих якимись дрантями» (Мак, 1956: 81).

У 1933-му році Олекса усвідомлює байдужість світу. Уявлення про це у нього сформувалося ще з дитинства, в родинному оточенні: «...світ – це надзвичайна делікатність, така делікатність, що, коли в сусідній родині один рїже другого, то мішатися ніяково...» (Мак, 1956: 85). Політика приховування голоду була частиною тоталітарного механізму: «для вас те, що тепер діється, – новина, а для мене – ні. Я звик до того. Від дитинства, відколи себе пам'ятаю, бачу в мініятурі "сім'ю народів" щодня на власні очі» (Мак, 1976: 84). Павло намагається утвердити існування людяності, справедливості і співчуття у світі, коли апогей загаль-

нонаціональної трагедії уже минув. Але згодом із гїркотою і він погоджується, що світ, «...ніби осліп і оглух, бабрається у своїх власних справах, і байдуже йому до того, що під боком відіграється трагедія, перед якою пекло блїдне!» (Мак, 1956: 83). Олекса ж вірить у силу фізичного опору тоталітаризму. Інструмент упокорення українського народу – голод – усе ще залишається в руках колонізаторів, нагадуючи Павлові про власне безсилля перед нахабством імперії: «тому, що ми занадто глибоко в її силу повірили» (Мак, 1956: 85). Переконані, що голод треба розглядати як інструмент не тільки фізичного винищення людей, а й зміни ідентичності людини в тоталітарному світі.

Чудасій виявляє порядність і людяність, коли бачить, як люди «...з вогнем нелюдської розпуки в очах хапали перехожих за поли, благаючи їсти, але частіше брели кудись, похиливши голови, зігнувши плечі, як живі символи покори, як носії невблаганного приречення» (Мак, 1956: 81). Олекса обирає власну форму боротьби проти антигуманної політики радянської системи. Ненасильницький спротив у сталінську добу стає дієвим. Спостерігаємо за спорадичними вчинками Олекси, який віддає харчові картки, купує залізничні квитки, «викрадає» картоплю, вирощену своїми руками, у матері.

Головний герой, підсумовуючи масштаби Великого голоду, нагадує про трагедію кожного: «...ціла Україна – це не просто поневолена держава, а сорок чи скільки там мільйонів трагедій. С о р о к м і л ь й о н і в духовних і фізичних тортур, знущань, приниження, безправ'я, терору й жаху!» (Мак, 1956: 209).

Під час Голодомору змінювався етнічний та соціальний склад українського суспільства через виселення «куркулів», загибель від нестачі їжі, смертність серед дітей, що унеможлилювало продовження роду. Після штучного голоду відбувається згортання українізації, а наступним етапом стає початок русифікації та переміщення людей з інших територій. Оскільки зміни в структурі населення й нав'язування російської мови та культури впливали на ідентичність, науковці вважають, що тоталітарні інструменти були використані в контексті колоніальної політики. У повісті після Великого голоду продовжилось «розмивання» не лише соціального й етнічного складу населення, але й ідентичності: «автохтони змінилися до невпізнання, багато з них щезло з виднокругу, а натомість появились зовсім незнані люди» (Мак, 1956: 100). Витіснення українців й заміна їх лояльними радянській владі особами тільки посилювала вплив тоталітарної влади.

Висновки. Отже, розмежовуючи поняття «антиколоніалізм» та «антитоталітаризм» у контексті Голодомору 1932–1933 рр., стверджуємо, що використання тоталітарних методів, зокрема й масового голоду, – це своєрідний інструмент упокорення в руках колонізаторів. Зважаючи на це, антитоталітарний дискурс повістей про Голодомор підпорядкований антиколоніальному дискурсу.

На прикладі сім'ї Ухових, де мати нав'язує владу, контроль і залежність, а її чоловік Михайло Іванович і син Олекса змушені перебувати в позиції підлеглості та пригнічення, письменниця демонструє колоніальну схему взаємин між Росією та Україною. Трансформація життєвого шляху головного героя Альоші–Олекси–Онисифора засвідчує різновекторні стратегії опору колоніаль-

ній системі та тоталітарним методам управління. Нами виявлено найбільш переконливі форми його спротиву колоніалізму: двійництво чудасія в колонізованому середовищі (використовує двомовність як стратегію виживання та пристосування); боротьба за економічну незалежність; розуміння цінності національної ідентичності. Протистояння Олекси тоталітарній владі охоплює такі дії, як небажання власною працею посилювати систему; застосування ненасильницького опору під час Голодомору (передача карток на їжу та продуктів харчування, купівля залізничних квитків); готовність до протидії утискам в рядах УПА; плекання християнської духовності тощо.

Перспективним вважаємо розгляд художньої візії антиколоніалізму та антитоталітаризму в інших повістях вітчизняних авторів про Голодомор.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арендт Х. Джерела тоталітаризму. Київ : Дух і Літера, 2005. 584 с.
2. Колесник І. І. Антиколоніалізм, постколоніалізм. Україна (методологічний есей). *Український історичний журнал*. 2024. Вип. 4. С. 173–192.
3. Кудрявцев М. Г. Трагедія Миколи Руденка «На дні морському» : антитоталітарний дискурс. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2013. № 34. С. 354–358.
4. Мак О. Чудасій. Торонто : Бібліотека Видавництва «Гомін України», 1956. 213 с.
5. Мацько В. В. Корелятивна модель «автор – буття» в літературно-художній практиці Ольги Мак (до сторіччя із дня народження письменниці). *Слово і Час*. 2015. № 2. С. 57–62.
6. Мокрик Р. Р. Чи була Україна колонією? *Культурна колонізація. Страх, приниження та опір України в радянській імперії*. Львів : Локальна історія, 2025. С. 23–36.
7. Тимошук Н. М. Антитоталітарний дискурс української прози ХХ століття : проблематика Голодомору та особливості її художньої реалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня філол. наук : 10.01.01. Київ, 2006. 13 с.
8. Томпсон Е. Трубадури імперії. Російська література і колоніалізм / пер. з англ. М. Корчинська. Київ : Наш формат, 2023. 384 с.
9. Шкандрій М. В обіймах імперії. Російська і українська літератури новітньої доби. Київ : Факт, 2004. 496 с.
10. Юрчук О. О. У тіні імперії. Українська література у світлі постколоніальної теорії : монографія. Київ : Академія, 2013. 244 с.

REFERENCES

1. Arendt Kh. (2005). *Dzherela totalitaryzmu* [The Origins of Totalitarianism]. Kyiv : Dykh i Litera. 584. [in Ukrainian].
2. Kolesnyk I. I. (2024). *Antykolonializm, postkolonializm. Ukrainna (metodologichniy esei)* [Anticolonialism. Postcolonialism. Ukraine (methodological essay)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. Vyp. 4. 173–192. [in Ukrainian].
3. Kudriavtsev M. G. (2013). *Tragediia Mykoly Rudenka «Na dni morskomy» : antytotalitarnyi dyskurs* [Tragedy “On the Seabed” by Mykola Rudenko: antitotalitarian discourse]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskogo natsionalnogo universytetu imeni Ivana Ogiienka*. № 34. 354–358. [in Ukrainian].
4. Mak O. (1956). *Chudasii* [Chudasyy]. Toronto : Biblioteka Vydavnytstva «Homin Ukrainy». 213. [in Ukrainian].
5. Matsko, V. V. (2015). *Koreliatyvna model “avtor – buttia” v literaturno-khudozhnii praktytsi Olhy Mak (do storichcha iz dnia narodzhennia pysmennytsi)* [The correlative model “author – being” in literary praxis of Olha Mak (to the 100th anniversary of writer’s birth)]. *Slovo i Chas*. No. 2. 57–62. [in Ukrainian].
6. Mokryk R. R. (2025). *Chy bula Ukraina koloniiieu?* [Was Ukraine ever a colony?]. *Kulturna kolonizatsiia. Strakh, prynuzhennia ta opir Ukrainy v radianskii imperii*. Lviv : Lokalna istoriia. 23–36. [in Ukrainian].
7. Tymoshchuk N. M. (2006). *Antytotalitarnyi dyskurs ukrainskoi prozy XX stolittia : problemyka Holodomoru ta osoblyvosti ii khudozhnoi realizatsii* [Anti-Totalitarian Discourse in Twentieth-Century Ukrainian Prose: The Holodomor and the Specifics of Its Literary Representation] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia filol. nauk : 10.01.01. Kyiv. 13. [in Ukrainian].
8. Tompson E. (2023). *Trubadury imperii. Rosiiska literature i kolonializm* [Imperial Knowledge: Russian Literature and Colonialism] / per. z angl. M. Korchynska. Kyiv : Nash format. 384. [in Ukrainian].
9. Shkandrii M. (2004). *V obiiakh imperii. Rosiiska i ukrainska literaturny novitnoi doby*. [Russia and Ukraine. Literature and Discourse of Empire from Napoleonic to Postcolonial Times]. Kyiv : Fakt. 496. [in Ukrainian].
10. Yurchuk O. O. (2013). *U tini imperii. Ukrainska literatura u svitli postkolonialnoi teorii*. [In the Shadow of Empire: Postcolonial Perspectives on Ukrainian Literature] : monografiia. Kyiv : Akademiia. 244. [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025